

Válasz Barát Erzsébet írására

Neményi Mária és Kende Anna

Elsősorban köszönetünket szeretnénk kifejezni, hogy cikkünknek alapos és értő olvasója mondta el kritikáját. Nem udvariasság vagy álszentség mondatja velünk, de be kell ismerünk, hogy a kifogásolt technikai, módszertani és gondolati ellentmondások és hibák valódi dilemmák, amelyeket nem tudunk ebben a rövid összehasonlító elemzésben kellőképpen megoldani. Így joggal hagyhattak olyan támadási felületet a feminista szakirodalomban jártas és a „nők érdekében” folytatott kutatás iránt elkötelezett bíráló számára, mint ami ezúttal Barát Erzsébetet ingerelte vitára.

Talán a kritika élét elvehette volna, ha Barát Erzsébet a szubjektív bevezetőt is komolyan veszi és megérti, hogy az írásban szó sincs mások nevében megszólaló „felvilágosult”, egyben elnyomó, mások tapasztalatát kisajátító, kolonialista kutatókról, hanem egyrészt – az „anyák” nevében – saját megoldatlan problémáira választ kereső, másrészt – a „lányok” megszólalójaként – eljövendő életútjához támpontokat kereső szerzőkről. Valamint talán az is empatikusabbá tehetné volna a bírálót, ha nemcsak a cikket, hanem az annak háttéréül szolgáló könyvet, a *Csoportkép nőkkel* című kötetet is elolvassa. Talán a könyv is meggyőzte volna őt arról, hogy a szerzők szándéka valóban a kérdező és kérdezett egyenrangú helyzetén alapuló beszélgetésekből kibontakozó, két egymást követő generáció tagjait képviselő nők szerepfelfogásának feltérképezése volt, azaz mindazoknak az objektív és szubjektív elemeknek a számbavétele, kielemezése, amelyeket interjúer és interjúalany egy-egy életút szempontjából fontosnak tartott női sorsa szempontjából. Egyébként maga a mélyinterjú módszer, és különösen annak e kutatásban választott módja, az alanyok kiválasztása – mindketten saját volt gimnáziumi osztálytársainkkal beszélgettünk – olyan tudatos kutatói attitűdöt feltételez, amely a kérdező és kérdezett közötti társadalmi távolságot a minimálisra igyekszik csökkenteni, a szakértő szerepből adódó esetleges fölényből, egyenlőtlen erőviszonyból fakadó beszédhelyzet helyett az együtt töltött kamaszkor közös emlékeire támaszkodva képes hangot találni. Úgy véljük, a bíráló számára világos, hogy nem az érettségi találkozói felszínes önprezentációjából, hanem egyenként lefolytatott és kellőképpen elmélyült beszélgetésekből bontakoztak ki azok az életutak, amelyeket valamiképpen csoportosítani igyekeztünk, felhasználva azokat a kategóriákat, amelyeket – nyilván nem függetlenül a kortól és a társadalomtól, amelyben élünk – részben a saját, részben a megszólaltatottak értékrendszere, valamint akár „tudományos”, akár „naiv” interpretációja diktált. Így talán érthető, hogy miért nem voltunk képesek tisztázni és egységes kategóriákat használni, miért keveredhetett minduntalan egy-egy csoport leírásában az osztályba sorolás külső kritériuma az odakerülő szubjektív önképének kifejeződésével.

Felhozhatnánk – kissé ironikusan persze – azt is, hogy az osztályba sorolás, a merev kategóriák használata, a dichotómiák kiélezése a férfivilág jellemzői, és maguk is az elnyomás eszközei; a puha és átjárható, egymásba folyó szerkezetek pedig immanens női tapasztalataink szabad felszínre törését, polimorf jellegét reprezentálják, és itt sok-sok posztmodern feminista szerzőre hivatkozhatnánk, de tegyük félre azt az enyhe sértettséget, ami az általunk is kedvelt és máshol írásainkban hivatkozott szerzők megidézése segítségével történő kioktatás nyomán támadt fel bennünk. Talán egyetlen ponton kell határozottan visszatámasztanunk a kritikát: az osztály alapú kirekesztő szemlélet vádja esetében. Kissé történelmietlennek és életidegennek, valamint a szocializáció pszichológiai és szociális összetevői mellett lazán elsiklónak – de az angolszász feminista szakirodalom alapos ismeretének és kissé reflektálatlan átvételének – tűnik ugyanis a bíráló azon megjegyzése, hogy a szerzők nem léptek túl a magánszféra „nőneműségén”, ezáltal hallgatólagosan tudomásul veszik, hogy az emancipáltak, az egalitáriánusok, a „férfivilágban” sikeresek a karrierjük érdekében nem az otthoni erőviszonyok totális megváltoztatását tűzik ki célul, hanem más nőket elnyomva, rajtuk keresztülgázolva törnek előre. Úgy tapasztaltuk magunkban és másokban is, hogy az ideák, a célok, az értékrendszer befolyásolják ugyan az ember tényleges lépéseit, de egy olyan bonyolult rendszerben, mint amilyen maga az élet, a döntéseket megelőző és követő dilemmák, disszonanciák szövevényében nem a lecsupaszított elvek, hanem a másokra odafigyelő, a másik szempontjait is megértő, a társadalmi milió által megszabott korlátokat figyelembe vevő kis lépések azok, amelyek megalkotják az élettörténetet, és ki-ki számára lehetővé teszik saját narratív identitása elbeszélését.

Hogy aztán mindennek a – megengedjük, „tudományos igényű”, de egyúttal szubjektív – bemutatása előbbre visz-e valamiféle „ügyet”, azaz túl azon, hogy hangot ad bizonyos nőknek (és nem „a magyar nők” egységes csoportjának), hozzájárul-e esetleg a nők társadalmi egyenlőségéhez, nem tudhatjuk. Célunk természetesen az volt. Hiszen Barát Erzsébet is tudja: a mai magyar tudományos diskurzusból nagyon is hiányzik a releváns témák női szempontú megközelítése, hogy most ne is beszéljünk maguknak a nőnemű kutatóknak a megnyilvánulási szabadságfokáról. Ezért aztán még egyszer köszönetet kell mondanunk Barát Erzsébetnek, hogy írásunkra reagált, olyan kérdéseket vetett fel, amelyek kimondása tettértékű, figyelemfelhívó – remélhetőleg nem csak a mi figyelmünké.